

AMIR TEMURNING 1391 YILDA OLTIN O'RDAGA QILGAN HARBIY YURISHI

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg'ona Davlat Universiteti harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi,

Abdullayev Shoxrux Ergashali o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti harbiy ta'lim fakulteti 3-bosqich kursanti

Mamajonov Islomjon Ibrohimjon o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti harbiy ta'lim fakulteti 3-bosqich kursanti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Jaloliddin Manguberding jang olib borish usullari va harbiy san'ati xaqida qisqa yoritilgan. Ushbu maqola Oliy va O'rta maxsus ta'lim muassasalari talabalariga harbiy san'at sirlari bilan yaqindan tanishish uchun mo'ljallangan.*

Kalit so'zlar: *Jang, harbiy san'at, o'rnak ko'rsatish, taktik usul, qipchoq cho'llari, stavka.*

Xulagid yerlarini zabt etish va xazinasini to'ldirish maqsadida Amir Temur, 1386 yilda o'zining uchta katta yurishlaridan birinchisi hisoblangan uch yillik harbiy yurishini boshladi. Uch yillik harbiy yurishlar davomida (1386-1388 y.) Ozarbayjon va Fors (Eron) ishg'ol etildi. Amir Temur qo'shinlari Eronning shimoliy yerlarini, Armanistonni, Van ko'ligacha bo'lgan yerlarni bosib oldi.

1389-1391- yillarda Amir Temur o'z qo'shinini To'xtamishga qarshi yo'naltirdi. Amir Temur Oltin O'rdaning qanday xavf solib turganidan boxabar edi. Movarounnahrda shimol tomondan xavf solib turgan ekan Amir Temur hech qanday yurishlarni amalga oshira olmas edi.

1387-1388- yillarda Amir Temurning Movarounnahrda yo'qligidan foydalangan To'xtamish davlat ichkarisiga hujum boshladi. To'xtamish Samarqand va Buxoro viloyatlari hududiga bostirib kirdi. Bu vaqtda Eronda turgan Amir Temur 30 minglik qo'shinni Movarounnahrda yordamga jo'natdi, o'zi ham shoshilinch ravishda vataniga qaytdi.

1391- yilning qishida Sohibqiron To'xtamish tomonidan kutilayotgan xavfni bartaraf etishga va Oltin O'rdaning Misr mamluklari bilan birga Amir Temur davlatiga qarshi ittifoq tuzishiga yo'l qo'ymaslikka qaror qildi. U To'xtamishga qarshi yurishni boshlash uchun qo'shinni to'plashga farmon berdi.

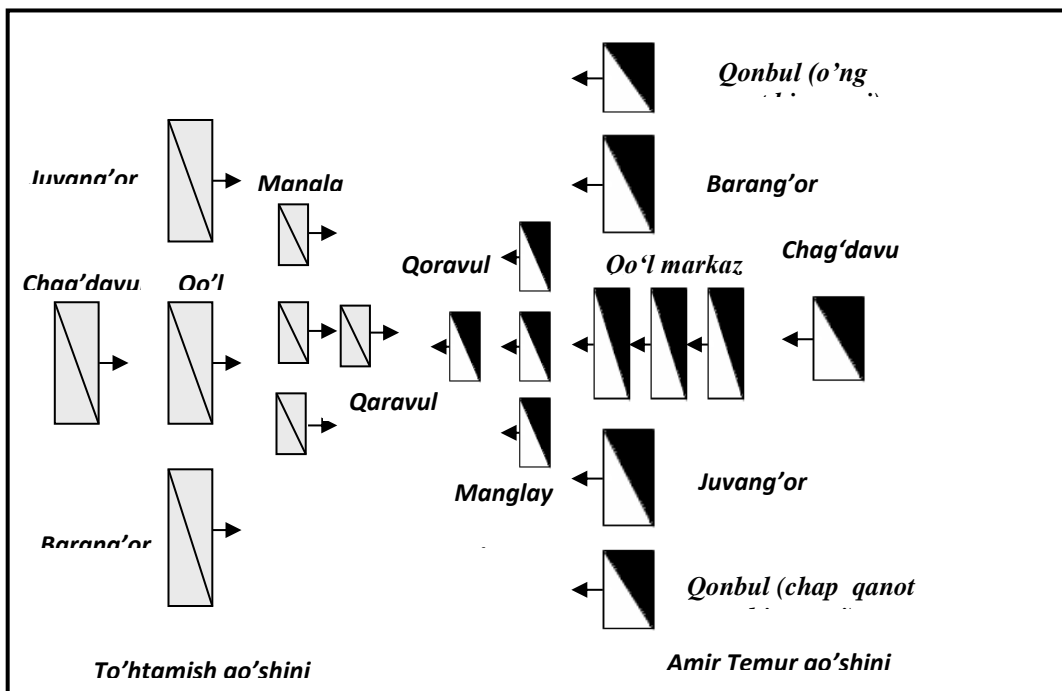
1391- yilning 18- iyunida Kondurcha daryosi bo'yida (Rossiya hududidagi hozirgi Samara viloyati) Amir Temur va To'xtamish qo'shini o'rtasida jang bo'lib o'tdi (1-rasm). Ushbu jangda har ikkala tomondan taxminan 400 ming jangchi qatnashdi va bu jang o'sha davrning eng yirik janglaridan biri bo'ldi.

To'xtamish eski mo'g'ul taktikasi tamoyillarga amal qildi, unga ko'ra jangning oqibatini otliq armiyaning qanotdan beradigan zarbasi hal qilar edi. Amir Temur

aksincha, o'zining tajribali, oqil va donishmand sarkarda ekanligini ko'rsatib, qo'shinni yetti qo'ldan iborat murakkab tartibda safladi.

Amir Temur armiyasining ushbu jangdagi jangovar tartibi Nizomiddin Shomiy va Sharofiddin Ali Yazdiyning asarlarida to'lig'icha aks ettirilgan. U Sohibqironning shaxsan o'zi tomonidan tuzilgan edi. Amir Temur birinchi bo'lib jangovar tartibni «yetti qo'l», ya'ni korpuslar usulida tashkil etdi, shu vaqtgacha hech kim bunday jangovar tartibni qo'llamagan edi. Sharofiddin Ali Yazdiy bu to'g'risida shunday yozadi: «Hukmdor o'zi yurib qo'shinni yetti qo'l tartibida safladi. Shu paytgacha hech bir podshoning qo'shinni bunday saflaganini eshitmaganman». Shunday tartibda saflangan qo'shin g'animning qanotlardan beradigan zarbasiga yoki uning aylanib o'tishiga muvaffaqiyatli qarshi tura olar edi. Yana uning ma'lumot berishicha g'animning qo'shini Amir Temurning qo'shiniga qaraganda bir nechta qo'shinga (500 kishiga ega bo'lgan harbiy bo'linma) ko'p edi. Undan tashqari Sohibqiron o'rdaliklar otliqlarining manyovrlariga to'sqinlik yaratilgan sharoitda (daryoning sohilida) jangga kirdi.

1 rasm. 1391- yil 18- iyundagi Kondurcha daryosi bo'yidagi jang

Amir Temur qo'shinining jangovar tartibi quyidagicha edi. Markazda saflangan qo'lga amir Sulaymonshoh qo'mondonlik qildi. Bu qo'lning ortidan mirzo Muhammad Sulton boshchiligidagi ikkinchi qo'l saf tortdi. Barang'orda Mirzo Mironshohning qo'li saflandi, Xo'ja Sayfiddinning qo'li qonbul ro'lini bajarib o'ng qanotda saflandi. Juvang'or mirzo Umarshayxning qo'shinidan tashkil topdi. Qonbul sifatida – chap qanotda Berdibek Saribugning qo'li joylashdi. Qo'shin jangovar tartibining markazi manglay (avangard) tomonidan to'sib turildi. Qo'lning front ortida Oliy Bosh Qo'mondon Amir Temurning qarorgohi bilan chag'dovul joylashdi. U qo'shini safidan 20 minglik qudratli zaxira yaratdi, ushbu zaxira kuchlari jangning natijasi uchun hal qiluvchi ro'l o'ynadi. SHunday zaxira kerakli vaqtda To'xtamishda yo'q edi.

Qarama-qarshi tomonda To'xtamish o'z qo'shinini besh qismga bo'ldi, ularga ko'zga ko'ringan sarkardalar va Dashti Qipchoqning bahodirlari qo'mondonlik qildilar.

To'qnashuvdan oldin Amir Temur barcha yetti qo'llarni jangga kiritishga hozirlandi, lekin kutilmaganda hujumdan voz kechib turib, hayratda qolgan dushmanning ko'z o'ngida chodirlar tikishga buyruq berdi. Bu dushmandan hech qanday hayiqish yo'q ekanligining belgisi bo'lib, xohlagan paytda dushmanga tashlanishi mukinligini bildirar edi. Esankirab qoldi. Dushmanning xurofot tuyg'usiga ta'sir o'tkazish va o'z qo'shinida dushmanga nafrat uyg'otish uchun u nabirasi Mirzo Abubakir otryadiga chodirlarning oldida qozonlarda ovqat pishirishga buyruq berdi. Bunday ruhiy hujum dushmanni shunday esankiratib qo'ydi, u turgan joyida qotib qoldi. Birinchi bo'lib jangga kirishga botinolmay turgan To'xtamish, oxir-oqibat qo'shinni pala-partish jangga kiritdi. Bu bilan Sohibqiron ikki maqsadga erishdi: dushmanning ruhiyatiga ta'sir o'tkazdi va uning o'zi uchun noqulay joydan hujumga o'tishiga erishdi.

Jang uch kun davom etdi. Avval amir Xo'ja Sayfiddin To'xtamishning juvang'origa hujum qildi va uni chekinishga majbur etdi. Oltin O'rdaliklarning boshqa qismlari amir Xo'ja Sayfiddinning hamlasini to'xtatdi va uni qo'shinini siqib kela boshladi. Dushmanning rejasini anglab yetgan amir Jahonshoh o'z qo'shini bilan To'xtamish qo'shinining o'ng qanotini to'xtatib qoldi.

Mirzo Umarshayx dushmanning barang'origa qarshi hujumga o'tdi. To'xtamish Sohibqiron qo'shinining markaziga hujum qilishga botina olmadi va asosiy zarbani Amir Temur qo'shinining chap qanotiga berishga qaror qildi. Uning shaxsan o'zi bu hujumga boshchilik qildi. Jangning oxirida Oltin O'rdaliklarning qo'shini Sohibqiron qo'shinining chap qanotini yorib o'tdi va front ortidan qurshab olish xavfini tug'dirdi. Yuzaga kelgan vaziyatni hisobga olib Amir Temur o'zining qismlari-zaxirani jangga kiritdi va u jangning natijasini Sohibqironning foydasiga hal qildi. Amir Temurning zaxirasi yorib kirgan Oltin O'rdaliklarni tormor etdi. Qo'shinining zarbdor qismi yakson etildi. Markazda jang qilayotgan mo'g'ullar To'xtamishni ko'zdan yo'qotdi, uni halok bo'ldi deb o'yladi, uning bayrog'dori katta shtandartni egiltirib, motam belgisini ko'rsatdi, mo'g'ul askarlari orasida vahima keltirib chiqardi.

To'xtamish dahshat bilan o'z armiyasining mag'lubiyatini chekkadan kuzatib turdi, qo'lga tushmaslik uchun cho'lga yashirindi.

Minglab mo'g'ullar jangda halok bo'ldi. Ammo Sharafiddin Ali Yazdiyning yozishicha Amir Temur uchun ham bu g'alaba oson bo'lmadi. Bu Sohibqironning Volgani kechib o'tib, uning o'ng sohilida harbiy harakatlarni davom ettirmaganligida ko'rinib turibdi.

Tor-mor etilgan To'xtamishning qo'shinini ta'qib etish uchun Amir Temur har bir o'nlikdan yettitadan jangchini ajratishga buyruq berdi. Ta'qib Volga daryosi bo'ylarigacha olib borildi va shunday shijoat bilan tez olib borildiki, To'xtamishning qo'shini o'z bayrog'i qayerda ekanligini ko'rmay, qayerda yig'ilishni bilmay tarqalib ketdi, uning bir qismi qurol zarbidan halok bo'ldi, ikkinchi qismi daryoga cho'kib ketdi.

Jangda erishilgan buyuk g'alabaga qaramasdan hali Oltin O'rdaning qudrati to'lig'icha yakson etilmagan edi. To'xtamishxon o'z kuchini tiklab olish uchun hali katta zaxiralarga ega edi. Hal qiluvchi jang hali oldinda ekanligiga hech qanday shubha qolmadi.

1391- yilda To'xtamishga qarshi qilingan birinchi harbiy yurishni va olib borilgan jangovar harakatlarni tahlil qilib quyidagi asosiy natijalar va ta'limni ko'rsatish mumkin:

1. Amir Temur qo'shini og'ir va murakkab sharoitlarda rejalashtirilgan yurishni amalga oshirdi, bunda faqat cho'l hududlaridan bosib o'tilgan yo'l 2500 kilometr dan oshib ketdi.

2. Amir Temur qo'shini safarning og'ir va harakatlanish qiyin bo'lgan uchastkalaridan dushmanga sezdirmasdan o'tdi.

3. O'zining mohirona manyovrlari bilan Amir Temur To'xtamishning qo'shinini, Azov bo'ylaridan qo'shimcha madad kuchlari kelishi ehtimoli bo'lgan janub tomondan kesib qo'ydi.

4. Sohibqiron o'zining mohir harakatlari tufayli To'xtamishni katta jangga kirishga majbur etdi va shu bilan uni og'ir safarni amalga oshirgan Amir Temur qo'shinini holdan toydirishga qaratilgan kichik urushlarni olib borish imkoniyatidan mahrum etdi.

5. Safar chog'ida Amir Temur armiyasi katta va kichik suv to'siqlaridan kechib o'tdi. Bunda sayoz kechuv joylaridan (brodlar), ko'priklardan va suzib o'tish usulidan foydalanildi.

6. Qondurcha jangida Amir Temur birinchi bo'lib o'z qo'shinini yetti qismga bo'lishdek yangi jangovar tartibni qo'lladi. Qudratli zaxira ham ajratildi.

7. Jangdan oldin Sohibqiron dushmanning ruhiy ma'naviyatiga putur yetkazishga qaratilgan ruhiy hujumni o'tkazdi.

8. Jangning natijasini zaxirani jangga kiritilishi va Amir Temurning qanotdan bergan qudratli zarbasi hal qildi.

9. Dushmanni ta'qib etish shunday shiddat bilan olib borildiki u bir joyga yig'ilishga ulgurmasdan tarqalib ketdi yoki tor-mor etildi.

ADABIYOTLAR:

1. Юнус Ўғуз. Амир Темур “Юксалиш сари”. – Т.: Янги аср авлоди, 2018. – 584 б. Хиндистон.

2. Юнус Ўғуз. Амир Темур “Дунёнинг ҳокими”. – Т.: Янги аср авлоди, 2018. – 590 б. Туркия.

3. Mixail Ivanin. Chingizhon va Amir Temur. – Т.: Yangi asr avlodi, 2018. – 301 b.

4. Harbiy tarix san'ati, darslik H.Dadaboev. Toshkent 2013.

5. Harbiy tarix, darslik S.Mamajonov. Toshkent 2021.

